

ТЕОРИЯ ЗА НЕВРОТИЧНАТА ЛИЧНОСТ НА КАРЕН ХОРНИ

Доц. Петя Атанасова Аспарухова, дм

МУ – София, Филиал „Проф.д-р. Ив.Митев – Враца, *asparuhova_pa@abv.bg*

Абстракт

Статията полемизира теорията на Хорни за неврозите, които започват още в ранното детство и обхващат цялата личност, като я поглъщат повече или по-малко. Разглежда се човешкото поведение в различните типове култури. Описва се поведението на невротика, като ригидност на реакциите и тревожността в различните и проявления. Описани са невротичните нужди и идеализираният Аз-образ.

Ключови думи: теорията на Хорни, невротична личност, човешко поведение.

Въведение

Карен Хорни е представител на хуманистичната психоанализа (6). В по-широк социален контекст разглежда формирането на личността. Хорни подобно на Фройд акцентира значението на мощните безсъзнателни вътрепсихични конфликти – концепция, която холистичния модел на Адлер специално отхвърля. Теорията на Хорни за неврозите е може би най-добрата, която имаме. На първо място тя предлага нов поглед към тях. За разлика от другите теоритици, според нея неврозата е много по-продължително свързана с нормалния живот. И по-специално, тя я разглежда като опит да направиш живота по-поносим (3).

Теорията на Хорни за неврозите – термина „невроза”, Хорни дефинира не като ситуационна невроза, а като невроза на характера, която започва в ранното детство и обхваща цялата личност, като повече или по-малко я поглъща (7).

Хорни описва поведението на невротика, като ригидност на реакциите – неумение бързо да се приспособява към новите условия, за невротика е характерно разрыв между потенциални възможности и реални постижения. Причина за това не е Едиповия комплекс а тревожността, но тя приема постулата на Фройд, че детето осмисля заобикалящия го непознат свят като враждебен, заплашващ го от разрушение. Ако детето не усеща подкрепата на родителите страха в детството постепенно ескалира до състояние, което Хорни нарича базисна тревожност (10).

Хорни счита, че тревожността е резултат от родителските действия, например доминация, липса на защита и любов и непостоянно поведение. Всичко, което разстройва увереното взаимоотношение между детето и родителите, може да предизвика базисна тревожност. Следователно тя не е вродена, а е резултат от социалните сили и взаимодействията в средата на детето. Хорни предлага тезата, че безпомощното бебе е ръководено от нуждата да търси сигурност и безопасност в един заплашителен свят. Хорни споделя убеждението на Фройд, че личността се развива в ранните детски години, но настоява, че тя продължава да се променя през целия живот (2).

Разглеждайки развитието на личността в онтогенетичен план, Хорни стига до условията на възпитание, които още в ранно детство водят до появата на мотиви за безопасността като преобладаващ мотив, а той пречи на свободното развитие на способностите и хуманните чувства на детето. Студеното, оскърбяващо достойнството му отношение на родителите към него, несправедливите, жестоки наказания пораждат агресивност като ответна защитна реакция на детето. Но страхът от родителите подтиска тази агресивност и тя се проявява в жестоко отношение към животните, в стремеж да се причини болка на по-слабо същество и т.н. И агресивността на

възрастния Хорни приема като защитна реакция на човека, който чувства заплата за своите ценности и достойнството си, вижда се измамен и унижен (1).

Всеки човек има способността и желанието да развива индивидуалните си потенциали по конструктивен начин и да стане почтено човешко същество. Психопатологията се появява само ако тази вродена сила към положителен растеж и себerealизация е блокирана от външни социални влияния. Родителите, които са невротични, обикновено са неспособни на здрава любов, внимателни грижи и уважение на детската индивидуалност. Докато здравото дете развива чувство за принадлежност към здраво и грижовно семейство, детето, отгледано от невротични родители, става изключително несигурно и страхливо и разглежда света като враждебен и застрашаващ. Редуцирането на тази базисна тревожност става основната цел на детето – цел, която надделява над вродените му здрави желания и потребности. С тази цел детето отхвърля топлите и спонтанни взаимоотношения с другите хора в полза на манипулирането им за своя полза. Така здравото търсене на себerealизация е заменено от всепоглъщащ стремеж към сигурност – основният признак на неврозата (4).

Според Хорни базисната тревожност възниква от взаимоотношението родител-дете. Когато тази социално-предизвикана възможност стане видима, детето развива поведенчески стратегии в отговор на родителското поведение като начин да се справи с придружаващите чувства на безпомощност и несигурност. Ако някоя от поведенческите стратегии на детето стане фиксирана част от личността, се нарича „невротична потребност” и представлява начин за защита срещу тревожността (2).

В клиничния си опит Хорни различава десет модела на невротични нужди. Те се основават на неща, които са необходими на всички ни, но се изкривяват по различен начин, според трудностите в живота:

1. Невротична нужда от обич и одобрение, неясната нужда да се харесаш на другите.

2. Невротична нужда от партньор, някой, който ще се заеме с живота ти. Това включва и идеята, че любовта ще реши всичките ти проблеми. Отново всички бихме искали да имаме някой, с когото да прекараме дните си, но невротичният човек отива твърде далече.

3. Невротичната нужда да ограничаваш живота си в тесни граници, да бъдеш неизискващ, да се задоволяваш с малко, да не бъдеш подозрителен. Дори и това си има двойник в нормалния живот. На кого му се е искало да си улесни живота, когато нещата станат твърде стресиращи, да отиде в манастир, да се отдаде на рутината или да се завърне в утробата?

4. Невротичната нужда от власт, контрол над другите, от маска, говореща за всемогъщество. Всички търсим сила, но невротичните хора я търсят отчаяно. Те са обладани от стремежа да доминират, заради самото доминиране, често съпроводено от презрение към слабите и изключително силна убеденост в собствената сила на разума.

5. Невротичната нужда да експлоатираш другите и да извличаш най-доброто от тях. При обикновения човек, това може да е нуждата да имаш влияние, да бъдеш чул. При невротичния, тя може да се превърне в жажда за манипулиране и във вярването, че другите съществуват за да бъдат използвани. Може да включва и страх от това да не бъдеш употребен, или да не изглеждаш глупаво.

6. Невротичната нужда от социално признание и престиж. Ние сме социални и сексуални същества, и обичаме да бъдем ценени. Но тези хора са прекалено загрижени за впечатлението, което създават и за популярността си. Те се страхуват да не бъдат игнорирани, да не ги помислят за обикновени, за „не-готини” или за „извън играта”.

7. Невротичната нужда от лично възхищение. Искаме да ни се възхищават, както за наши вътрешни, така и за външни достойнства. Харесва ни да се чувстваме важни и

ценени. Но някои хора са по-отчаяни и имат нужда да напомнят на всекиго за съществуването си – „Никой не разпознава гения”, „Аз съм този, който наистина движи нещата” и т.н.т. Страхуват се да не ги помислят за никой, за човек без значение.

8. Невротичната нужда от лично достижение. Няма нищо грешно в постижението само по себе си – далеч сме от тази идея! Но някои хора са вманиачени по него. Те трябва да са номер едно във всичко, което правят. Тъй като това, разбира се, е доста трудна задача, те обезценяват нещата, в които не могат да бъдат първи.

9. Невротичната нужда от самодостатъчност и независимост. Всички трябва да развием някаква самостоятелност, но тези хора мислят, че не бива да се нуждаят от никого. Те са склонни да отказват помощ и често не искат да създават връзки.

10. Невротичната нужда от съвършенство и непобедимост. Да ставаш все по-добър и все по-добър в живота и в областите, от които се интересуваш не е невротично, но някои хора се стремят винаги да са съвършени и се страхуват да не бъдат изпреварени от някого. Не може да бъдат хванати, че грешат и не бива да изпускат контрола над нещата (5).

Хорни установява обусловеността на невротите от обществените условия и посочва следните черти на невротичната личност:

- силна, макар и скрита враждебност;
- склонност по-скоро да мрази, отколкото да обича;
- афективна изолация от обкръжаващото я;
- тенденция към егоцентризъм;
- собственически дух;
- засилено внимание към въпросите на престижа.

Корените на тази невротична основа на личността тя с основание вижда в постоянната и извънредно силна конкуренция, господстваща в сферата на икономиката, или както тя се изразява, на „западната цивилизация”. Според Хорни конкуренцията, която задължава индивида да се бори против другите и да се стреми да ги превъзхожда, обхваща всички форми на социални отношения между хората – професионалните, семейните и дори сексуалните отношения. Тя доказва, че у човека не съществува никакъв инстинкт на враждебност и обяснява придобиването на тази невротична черта от характера по-специално с това, че в анализираното от нея общество има резки неравенства не само по отношение на собствеността, но и по отношение на възможностите за образование, развлечения, поддържане и възстановяване на здравето. Друг фактор според Хорни е възможността на една група лица да експлоатира друга група. В този безпощаден свят на експлоатация у човека според Хорни се поражда чувство на безпомощност, в резултат на което главна мотивираща сила на личността става стремежът към безопасност. Но този стремеж е в постоянен конфликт с естествения стремеж на човека да задоволява нуждите и изискванията си, който пък вмъква човека в сферата на борбата и съперничеството (1).

Движение към, срещу и отдалечаване от хората – в по-късните си трудове Хорни групира потребностите, отнесени към три групи личности:

- сервилна личност – човек, който изпитва нужда да се приближава към другите хора, изразявайки потребности от одобрение, привързаност и доминиращ парньор;
- откъсната личност – човек, който има нужда да се отдалечава от другите, изразявайки потребности от независимост, съвършенство и отдръпване;
- агресивна личност – човек, който има нужда да се движи срещу хората, изразявайки потребности от власт експлоатация, престиж, възхищение и постижения (2).

Невротичният стремеж към сигурност е придружен от преувеличаване на една от трите основни характеристики на базисната тревожност: безпомощност, агресивност,

откъснатост (4). Приближаването към хората означава приемането на собствените чувства за безпомощност и действия, за да се спечели привързаността на другите – единственият начин, по който човекът може да се чувства в безопасност с другите (2). Невротичното решение на безпомощността е характеризирано от прекомерни желаниа за предпазване и преувеличено, двулично подчинение на желанията на (другите движение към хората) (4). Отдалечаването на хората включва отдръпване, поведение създаващо впечатление за самостоятелност и избягване на зависимост. Движението срещу хората включва враждебност, бунт и агресия (2). Невротичното решение на откъснатостта се характеризира от избягване на интимните и дори обикновени контакти с другите (отдалечаване от хората). Невротичното решение на агресивността се характеризира от убеждението, че животът е Дарвинова джунгла, където оцеляват само най-пригодените (движение срещу хората). Онези, които подчертават тази ориентация, разглеждат повечето хора като враждебни и двулични и е вероятно да направят заключението, че искрената привързаност е непостижима или дори не съществува (4).

Идеализираният Аз-образ – онези, които страдат от невроза, изтласкват не само собствените си болезнени вътрешни конфликти, но и грешките и слабостите, които възприемат (и ненавиждат) у себе си. Вместо това те формират съзнателен Аз-образ, който е преувеличено положителен и подкрепя доминиращото невротично решение (4). Идеализираният Аз-образ осигурява на човека фалшива картина на личността, или Аза. Това е несъвършена, подвеждаща маска, която пречи на несъвършените хора да разберат и да приемат истинското си Аз. С надяването на маската те отричат съществуването на вътрешните си конфликти. Вярват, че идеалният Аз-образ е истински и тази вяра на свой ред им помага да мислят, че са по-добри от типа човек, който наистина са (2). Пропастта между идеалното и реалното „аз“ е неизбежно следствие от живота в условията на експлоататорското общество (1).

Резултатът е порочен кръг: идеализираният образ кара човекът да установява непостижими стандарти и цели, които всъщност правят поражението абсолютно сигурно. Това на свой ред увеличава недоволството на човека от себе си (4).

Междупличностните защитни стратегии се справят с базовата тревога чрез три решения:

- решение, в полза на отстъпчивостта, чрез което се търси любов, съчувствие, доброта и одобрение;
- решение в полза на експанзивността: нарцистични, перфекционистки и надменно отмъстителни. Това са решения, които налагат господство, успехи, признание и престиж;
- решение в полза на излизането, чрез които се търси свобода, покой и самодостатъчност, а не любов или господство (6).

Тиранията на всички „трябва“ - неуморните вътрешни изисквания, които имат за цел актуализацията на идеализирания образ, Хорни характеризира като „тиранията на всички „трябва“”. Така невротичните хора могат да вярват, че трябва да са абсолютно успешни, точни, неогоистични или любящи, че трябва да изберат определена работа или съпруг/а и т.н. Тези „трябва“ така доминират съзнателната мисъл и така прикриват изтласканите здрави инстинкти, че страдаецът вече не е способен да признае от какво наистина се нуждае или иска (4). Интрапсихичните защитни стратегии се центрират около идеализацията, която създава чрез въображението образ за компенсиране на чувството за неадекватност, негодност или слабост. Този образ обаче не винаги ни издига в съответните очи, а по-скоро може да доведе до ненавист към себе си и да ожесточи вътрешни конфликти, до колебание между усещането за високомерно

всемогъщество и собственото абсолютно нищожество. Идеализацията довежда до т.нар. „система на гордостта”.

Заклучение – като констатира, че в условията на изследваното от нея общество невротите и психозите са доста често явление, Хорни вижда в тези заболявания доказателство за дълбоката пропаст на господстващите в него социални отношения. И макар тя да не предлага път за радикално изменение на критикуваното от нея общество, мислите и за експлоататорските отношения, за господството на конкуренцията като условия, несъвместими с психичното здраве на човека, налагат извода, че само като се ликвидират тези отношения и условия, личността ще може да стане пълноценна, да се избави от тревоги и патологични явления (4).

Библиография

1. Анифицера, Л, Ярошевски, М. Развитие и съвременно състояние на чуждестранната психология. Наука и изкуство, 1979, с.460-463.
2. Дуйн, П. Шулц, Елн, С. Шулц. История на модерната психология. София, 2006. с.430-434.
3. Джордж, Б. Електронен учебник – Теории за личността http://moradabg.com/horney_bg.htm.
4. Едуард, У. Кройгхед, Ч, Немероф, Б и Редактори. Енциклопедия по психология и поведенческа наука. София, 2008, с.1237-1239.
5. Канджиева, П., 2015 г. – http://moradabg.com/horney_bg.htm.
6. Радев, П. История на психологията. Пловдив.с.182-184.
7. Хорни, К. Женска психология, 1996, с.246.
8. Leahey, T. A History of Psychology. N. J.:Prentice Hall, 1980.
9. Robinson, D., An Intellectual History of Psychology. London: Arnold, 1995.
10. <http://www.psixolozi.info/2014/03/blog-post.html>.